

УДК 159.9

Бочелюк В.Й.¹, Молчанова Є.А.²

¹ д-р психол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. СНЗ-111м НУ «Запорізька політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ХІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕГУЛЮВАННЯ КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Одним із принципів державної політики є забезпечення дітей із особливими освітніми потребами необхідними соціально-психологічними знаннями та вміннями відповідно до здібностей у сприятливому для їхнього розвитку середовищі. Зокрема, це досягається формуванням комунікативних вмінь та виробленням здатності регулювати свою поведінку у ситуаціях комунікативної взаємодії. Актуальність проблеми психологічного регулювання комунікації зумовлено необхідністю її логіко-концептуального аналізу, розгляду змістової, операційної та особистісної складової комунікації.

Теоретичні аспекти проблеми регулювання комунікації представлені у низці вітчизняних та зарубіжних досліджень з позиції теорій комунікації І. Альтмана, Л. Бакстер, Ч. Бергера, Е. Борманна, Дж. Бургун, П. Вацлавіка, Х. Гайлса, Дж. Делія, В. Кронена, Б. Монтгомері, Дж. Міда, У. Пірса, М. Пула, Д. Тейлора, Дж. Уолтера, М. Шерифа та ін. У межах цих теорій комунікація розглядається як базова активність, необхідна для розширення інформаційного простору.

Численні вчені особливу значимість надають комунікації у підлітковому віці, який є сенситивним для формування спілкування та комунікативних навичок (О. Бовть, Д. Ельконін, А. Мудрик, А. Лічко, О. Касьянова, І. Літяга, С. Мащак, В. Тернопільська, Ф. Фельдштейн та ін.). Дослідники обґрунтовують шляхи оптимізації процесу виховання комунікативної культури підлітків, пропонують методи і технології формування їхньої комунікативної грамотності.

Особливо гостро ця проблема постає у дітей підліткового віку з особливими потребами, зокрема з порушеннями інтелектуального розвитку, оскільки саме у цей віковий період у них виникає, з одного боку, збільшення потреби в комунікативній взаємодії з оточуючими, з іншого – гальмування у динаміці розвитку пізнавальних процесів, що в цілому негативно відбивається на набутті комунікативних знань, умінь та навичок, які складають підґрунтя адекватної комунікативної поведінки (Г. Бекетова, Ю. Бистрова, Т. Вісковатова, С. Конопляста, О. Мамічева, Г. Мозгова, О. Романенко, Л. Руденко, Г. Соколова, В. Тарасун, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.). У висновках вчених зазначено, що у підлітків із ПІР несформовані передумови оволодіння навичками комунікативної взаємодії. Ці школярі не здатні без спеціально організованої допомоги засвоїти норми, знання та навички ефективного міжособистісного спілкування.

На сьогодні, проблема пошуку ефективних засобів стимулювання комунікативної активності школярів залишається пріоритетною у спеціальній

науці та практиці. Втім, наукові засади психологічного регулювання процесу комунікації не знайшли достатнього психологічного обґрунтування, методологічної та практичної реалізації.

Дослідження проводили протягом 2021 – 2022 рр. Воно проводилось на базі НУ «Запорізька політехніка». Вибірку дослідження склали 20 осіб, серед яких 10 підлітків із порушеннями інтелектуального розвитку (учні 5–9 класів) і 10 підлітків із нормо типовим розвитком (учні 5–9 класів). Проведення емпіричного дослідження у підлітковому віці обґрунтовано необхідністю вивчення комунікації з однолітками як провідної діяльності у цьому віці (Д. Ельконін).

Розроблена експериментальна модель здійснювалася через вивчення взаємодоповнюючих конструктивних компонентів, які утворюють цілісну структуру емоційного регулювання комунікації. Дослідження структури емоційного регулювання відбувалось через експериментальне вивчення трьох провідних конструктів:

- а) динамічно-модального, який вивчає соціально-емоційну активність, ініціативність та домінування позитивних емоцій у спілкуванні;
- б) афективно-регулятивного, який представлено вмінням управляти емоціями, адекватністю, гнучкістю та виразністю емоційних реакцій;
- в) психастенічного, який відображено в емпатійності, соціальній сміливості (або тривожності як протилежного полюсу емоції) та емоційній впевненості (або сором'язливості).

Основними напрямками проведеного експерименту стало вивчення емоційного регулювання комунікації на основі представлених конструктів: динамічномодального, афективно-регулятивного та психастенічного.

Для роботи було використано такі методи дослідження:

1. Тест емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні В.В. Бойко (дослідження ініціативності, домінування позитивних емоцій, вміння управляти емоціями, адекватності, гнучкості та виразності емоційних реакцій).

2. Методику експрес-діагностики рівня агресії Г. Айзенка (дослідження агресивності у спілкуванні).

3. Методику особистісної тривожності А.М. Прихожан (дослідження тривожності у спілкуванні).

4. Експрес-шкалу сором'язливості Л.А. Меліхора (вивчення сором'язливості).

Першим етапом констатувального дослідження емоційного регулювання комунікації стало вивчення динамічно-модального конструкту, на основі якого з'ясовувались динаміка (активність, ініціативність) та модальність (домінування позитивних емоцій) у межах комунікативної взаємодії.

Другим етапом вивчення інтелектуального регулювання комунікації є аналіз когнітивно-змістового конструкту, який дає змогу дослідити здатність до пізнання комунікативної поведінки співрозмовників.

Третім етапом дослідження інтелектуального регулювання комунікації постає операційна складова комунікативних дій.

Таким чином, нами було визначено організацію та хід експериментального дослідження регулювання комунікації у підлітків із порушеннями інтелектуального розвитку.